

Вольга Барысенка ♦ Volha Barysenka

Сіянскі ўніверсітэт замежных моў, КНР

X'ian International Studies University, China

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7258-1014>

e-mail: olga.volha1964@gmail.com

Навучанне аўдыяванню кітайскіх студэнтаў.

Вопыт выкладання

Belarusian Listening Comprehension for Chinese Students: A Teaching Experience

Abstract: This article is dedicated to a specific type of speech activity – listening comprehension (auditory perception). It focuses on the peculiarities of teaching this component of the Belarusian language as a foreign language, particularly to Chinese learners, taking into account numerous linguistic and psychological aspects. Given the direct connection between listening and verbal communication within the communicative approach to foreign language teaching, the need to develop listening skills is beyond doubt. This necessity becomes especially acute in the absence of a Belarusian-speaking environment. The aim of the study is to develop and test a pedagogical and methodological manual for listening comprehension for Chinese learners. Different types of listening serve specific functions, are used at different stages of learning, and manifest differently across various educational contexts. The content of the manual is based on a three-level system for teaching listening comprehension. At the first level, the perceptual base of listening is formed—that is, basic auditory and pronunciation skills. At the second level, core listening skills as a type of speech activity are developed. At the third level, the learner who has mastered oral communication becomes an active participant in verbal interaction. Drawing on their own teaching experience, the authors of this article propose that listening involves the intense activity of all mental and cognitive processes, and that this type of speech activity must be taught purposefully, with attention to its specificity and the complexity of its mechanisms.

Keywords: listening, linguistic and extralinguistic factors, articulation, intonation, ethnopsychological features.

Keywords: Артыкул прысвечаны асабліваму віду маўленчай дзейнасці – аўдыяванню. Акцэнтуюцца ўвага на асаблівасцях навучання гэтаму кампаненту беларускай мовы як замежнай, звязаных са шматлікімі лінгвістычнымі і псіхалагічнымі аспектамі, кітайскіх студэнтаў. Непасрэдная сувязь аўдыявання з вербальнымі зносінамі ў рамках камунікатыўнага падыходу да іншамоўнага навучання, неабходнасць развіцця навыкаў слухання не выклікае сумнення. Асабліва востра неабходнасць гэтай працы паўстае пры адсутнасці беларускага моўнага асяроддзя. Мэта даследавання: распрацаваць і апрабаваць вучэбна-метадычны дапаможнік па аўдыяванню для кітайскіх навучэнцаў. Розныя віды аўдыявання

маюць свае пэўныя функцыі, выкарыстоўваюцца на пэўных этапах навучання і па-рознаму праяўляюцца ў розных сферах навучання. Змест дапаможніка грунтуецца на трохузроўневай сістэме навучання аўдыяванню. На першым узроўні адбываецца станаўленне перцэпцыйнай базы аўдзіравання, г. зн. асноўных слыха-вымаўленчых навыкаў. На другім узроўні – развіццё асноўных уменняў аўдыявання як віду маўленчай дзейнасці. На трэцім узроўні слухач, які авалодаў вуснымі зносінамі, становіцца ўдзельнікам вусна-маўленчых зносінаў. Грунтуючыся на ўласным педагагічным вопыце, аўтары дапаможніка лічаць, што падчас аўдыявання адбываецца напружаная праца ўсіх псіхічных і разумовых працэсаў і навучаць гэтаму віду маўленчай дзейнасці неабходна мэтанакіравана, з улікам яго спецыфікі і складанасці механізмаў.

Ключавыя словы: аўдыяванне, лінгвістычныя і экстралінгвістычныя фактары, артыкуляцыя, інтанацыя, этнапсіхалагічныя асаблівасці.

Навучанне аўдыяванню – адна са складаных і актуальных праблем у выкладанні замежных моў. Гэты аспект мае на ўвазе наяўнасць і развіццё спецыфічных псіхалагічных механізмаў: кароткачасовай памяці, скіраванасці ўвагі, імавернаснага прагназавання. У цяперашні час гэты від маўленчай дзейнасці вылучаецца як самастойны, бо асноўная задача выкладання замежнай мовы – выхад у камунікацыю. Без навыкаў успрымання маўлення на слых камунікацыя ў натуральным асяроддзі будзе складанай або нават немагчымай. Аўдыяванне – гэта таксама самастойны субтэст пры здачы сертыфікацыйнага тэсту любога ўзроўню. Як вядома, аўдыяванне з’яўляецца рэцэптыўным відам маўленчай дзейнасці, які складаецца з адначасовага ўспрымання моўнай формы і разумення зместу выказвання. Аўдыяванне цесна звязана з іншымі відамі маўленчай дзейнасці: маўленнем, чытаннем, пісьмом. Разуменне маўлення на слых – гэта адна са шматлікіх перашкод, з якімі сутыкаюцца студэнты – носьбіты моў неіндаеўрапейскай сям’і – пры авалоданні імі беларускай мовай. Паміж беларускай і кітайскай фанетычнымі сістэмамі існуюць велізарныя разыходжанні. У кітайскай мове няма супрацьпастаўлення звонкіх і глухіх зычных гукаў, існуе толькі чатыры звонкія зычныя, усе астатнія – глухія, якія вымаўляюцца без удзелу галасавых звязак. Адсюль цяжкасці кітайскіх студэнтаў у вымаўленні і ўспрыняцці звонкіх і глухіх зычных. Адсутнасць гука

[р] прыводзіць да замены яго пры вымаўленні гукам [л]. У кітайскай мове адсутнічае паняцце дынамічнага націску, усе склады вымаўляюцца з аднолькавай сілай. Менавіта з гэтым звязана выразнае вымаўленне кітайскімі навучэнцамі ўсіх беларускіх галосных. У беларускай мове сегментацыя фразы ажыццяўляецца дзякуючы інтанацыйнаму дзяленню. Менавіта інтанацыя дазваляе раскрыць змест фразы, бо моўца падзяляе фразу на семантычныя блокі. За інтанацыяй замацаваны камунікатыўная, лагічная, мадальная маўленчыя функцыі. Але кітайскія навучэнцы вельмі паступова прывучваюцца да гэтых функцый інтанацыі. У кітайскай мове нават няма пытальянай інтанацыі: пытанне абазначаецца толькі спецыяльнымі службовымі словамі.

Экстралінгвістычныя фактары, якія вызначаюць цяжкасці ў навучанні кітайскіх студэнтаў рускаму аўдзіраванню, апісвае кітайскі даследчык Тань Яньцзэ: “Студэнты чытаюць тэксты ў падручніку на рускай мове, слухаюць аўдыятэксты на рускай мове, але не размаўляюць па-руску. Гэта тлумачыцца тым, што, па-першае, псіхалагічна кітайцы замкнёныя, стрыманыя, яны саромеюцца ініцыяваць размову з незнаёмымі людзьмі; па-другое, гэта ўплыў традыцыйнай метадыкі выкладання і адукацыйнай сістэмы Кітая. У Кітаі галоўнай задачай вучня з’яўляецца запамінанне вялікай колькасці матэрыялу і яго ўзнаўленне, якое не прадугледжвае ні яго аналізу, ні выказвання свайго стаўлення да яго. Сістэма

Навучанне аўдыяванню кітайскіх студэнтаў. Вопыт выкладання

адукацыі не фарміруе ў іх навыкаў прагназавання зместу тэксту па яго назве, па ключавых словах, па пачатку сказа або слова. Большасць кітайцаў валодае некамунікатыўным стылем вывучэння замежных моў, яны лёгка выконваюць падставачныя практыкаванні, але з цяжкасцю авалодваюць маўленчымі навыкамі, з цяжкасцю пераадоляюць псіхалагічны бар’ер у працэсе камунікацыі да з’яўлення поўнай упэўненасці ў засвоенай лексіцы і граматычнай сістэме, хоць на самай справе яны ўжо выдатна засвоілі правілы рускай мовы. З псіхалагічнага пункту гледжання, мы лічым, што гэта з’яўляецца вынікам адной з рыс кітайскага менталітэту, больш арыентаванага на ўнутраную псіхічную і інтэлектуальную дзейнасць” [Тань 2017: 289].

Марына Родзіна ў артыкуле “Асаблівасці навучання аўдыяванню ў кітайскай аўдыторыі” адзначае, што “хуткая змена відаў дзейнасці неэфектыўная ў кітайскай аўдыторыі. Кітайцы аддаюць перавагу паслядоўнаму выкананню канкрэтных пазначаных дзеянняў, не могуць хутка пераключацца з аднаго віду працы на іншы. У той жа час яны гатовыя выконваць аднастайныя заданні, бо аддаюць перавагу механічнаму завучванню, доўга і старанна разбіраюцца ў дэталях” [Родина 2019: 76]. Улічваючы рознапалярнасць беларускай і кітайскай культуры, неабходныя этнаарыентаваныя навучальныя дапаможнікі, якія ўлічваюць асаблівасці кітайскай аўдыторыі.

У 2024 г. выдавецтвам Пекінскага ўніверсітэта быў надрукаваны навучальны дапаможнік “Беларуская мова. Аўдыяванне”. Аўтары Вольга Барысенка (дацэнт Сіянскага ўніверсітэта замежных моў), Вольга Прыгун (магістр філалагічных навук), Юй Юань (прафесар Сіянскага ўніверсітэта замежных моў). Падручнік з’явіўся вынікам працы Вольгі Барысенкі і Вольгі Прыгун у Сіянскім універсітэце замежных моў, у якім была адкрыта спецыяльнасць “Беларуская мова”. Студэнты з першага курса вывучалі беларускую мову як першую замежную, потым да яе далучалася руская. Нацыянальна арыентаваны падыход вызначыў стратэгію і метады навучання, дазволіў

вырашыць не толькі агульныя, але і прыватныя пытанні выкладання, звязаныя з распрацоўкай канкрэтных тэм і іх падачай. Пры падборы і арганізацыі матэрыялу аўтары дапаможніка “Беларуская мова. Аўдыяванне” арыентаваліся не толькі на своеасаблівасць кітайскай мовы ў параўнанні з беларускай, але і на спецыфіку кітайскай ментальнасці, нацыянальных традыцый, быў улічаны маўленчы і навучальны досвед студэнтаў у роднай (кітайскай) мове. З метадычнага пункту гледжання супастаўляльны аналіз рознасістэмных моў адыгрывае важную ролю ў навучальным працэсе, прадугледжвае фарміраванне ўменняў аналізаваць паралельныя структуры роднай (кітайскай) і беларускай мовы, прыцягненне асацыяцый з роднай і беларускай мовамі, параўнанне семантычных нюансаў, пошук лексічных эквівалентаў, супастаўленне культурных феноменаў і канцэптаў. Усё гэта павінна аблегчыць і адначасова матываваць вывучэнне беларускай мовы, а таксама прадставіць студэнтам іх родную кітайскую культуру ў нечаканым для іх ракурсе.

У сацыякультурным аспекце падручнік “Беларуская мова. Аўдыяванне” валодае высокай ступенню інфармацыйнай каштоўнасці. Шлях, які вядзе да пашырэння гарызонтаў карціны свету міжкультурных камунікантаў (у дадзеным выпадку кітайскіх студэнтаў-беларусістаў), ляжыць у галіне спасціжэння іншай культуры, якая ўтрымліваецца і ў масіве лексічных адзінак. Веданне лексікі вызначанай тэматыкі замацоўваецца і правяраецца ў першых заданнях кожнага блока. Потым у дыялогах і тэкстах гэтыя навыкі актуалізуюцца ўжо на прыкладах закончаных выказванняў.

Адсутнасць беларускага моўнага асяроддзя, навучанне кітайскіх студэнтаў замежнай мове зусім іншай сістэмы накладвае дадатковыя “абавязальствы” на навучальны дапаможнік. Зыходзячы з гэтага, аўтары выкарысталі беларускую і кітайскую мовы. У падручніку “Беларуская мова. Аўдыяванне” каментарамі на кітайскай мове здымаюцца цяжкасці разумення. На кітайскай мове

прадстаўлены прыказкі і прымаўкі, якія адпавядаюць па сэнсе беларускім парэміям. Усё гэта нават на зрокавым, графічным узроўні падкрэслівае арыентаванасць навучальнага дапаможніка на кітайскую аўдыторыю і забяспечвае міжкультурную камунікацыю. Прынцыпу нагляднасці адпавядае ілюстрацыйны матэрыял падручніка (фатаграфіі славуцасцяў і вядомых людзей Беларусі, страў нацыянальнай кухні, арнаменту і інш.).

Вучэбны дапаможнік “Беларуская мова. Аўдыяванне” арыентаваны на першыя тры ўзроўні агульнага валодання беларускай мовай: элементарны, базавы і першы сертыфікацыйны. Падручнік прызначаны дапамагчы выпрацаваць у студэнтаў успрыманне слыхавых узораў беларускага маўлення: гукаў і гукаспалучэнняў, слоў і словазлучэнняў, узораў беларускай інтанацыі. Аўтарамі былі распрацаваны практыкаванні, накіраваныя на развіццё фанематычнага слыху і памяці, на ўсталяванне сувязі паміж гукавой і пісьмовай формай маўлення. Развіццю граматычных і лексічных навыкаў спрыяюць заданні на распазнаванне суадносін гукавога вобраза і семантыкі, граматычных формаў, колькасці слоў у пачутай сінтагме. Маючы на ўвазе інтанацыйныя асаблівасці кітайскай мовы (сэнсаадрознівальная фіксаваная танальнасць і адсутнасць фразовай інтанацыі), шэраг практыкаванняў накіраваны на выпрацоўку беларускай інтанацыі. Студэнты спачатку засвойваюць маўленчыя ўзоры, а потым замацоўваюць навык у сітуацыі жывой камунікацыі.

Вучэбны дапаможнік складаецца з 8 раўназначных тэматычных модуляў, накіраваных на агульнае валоданне беларускай мовай у якасці сродку зносінаў. Тэматыка модуляў: “Знаёмства”, “Сям’я”, “Вучоба”, “Працоўны дзень”, “Дом. Кватэра”, “Святы. Госці”, “Горад. Транспарт. Падарожжы”, “Знешнасць. Здароўе”. Пры выбары тэматыкі модуляў аўтары ўлічвалі патрабаванні да маўленчай кампетэнцыі студэнтаў базавага ўзроўня, а таксама нацыянальныя асаблівасці кітайскай аўдыторыі. Навучэнцы авалодваюць навыкам успрымання інфармацыі на слых з паўнатой, глыбінёй і дакладнасцю. Паслятэкставыя

заданні накіраваны на кантроль сфарміраванасці гэтых уменняў і навыкаў. Для студэнтаў узроўня А1 асноўная задача – разуменне інфармацыі, для А2 і В1 – разуменне галоўнай і дадатковай інфармацыі, В2 – разуменне мэт, матываў, сацыяльна-паводніцкіх характарыстык маўлення, адносін да прадмета гаворкі і суразмоўцы. Тэматыка тэкстаў актуальная для сацыяльна-бытавой і сацыяльна-культурнай сфер зносінаў. Тып тэкстаў: паведамленне, апавяданне, апісанне, а таксама тэксты змешанага тыпу з элементамі разважання. Тэксты аўтэнтычныя і адаптаваныя. Аўдыядадатак адпавядае сучасным метадычным патрабаванням: кожны трэк ідзе асобна і паказаны пад пэўным нумарам, гэта значыць яго лёгка знайсці, несумнеўным плюсам з’яўляецца разнастайнасць галасоў, якія чуюць студэнты: жаночыя і мужчынскія. Увесь змест падручніка падпарадкаваны паказу функцыянавання моўных з’яў на фоне сацыяльнага кантэксту, што спрыяе аналізу студэнтамі падабенстваў і адрозненняў паміж беларускай і кітайскай культурамі.

Структура блокаў падпарадкаваная прынцыпу: ад простага да складанага. Спачатку даюцца словы і маўленчыя канструкцыі для дэфініцыі, пасля ідуць дыялогі і тэксты. Паслятэкставыя заданні ўяўляюць сабой пытанні – адказы, расказ па тэме тэксту або дыялогу, устаўка прапушчаных слоў і г. д. Студэнтам прапануюцца розныя камунікатыўныя сітуацыі, у якіх яны павінны ўдзельнічаць. У кожным блоку прадстаўлены вершы, прыказкі і прымаўкі, а таксама песні. Аб’ём і складанасць заданняў павялічваюцца паступова. Прапануюцца тэксты навучальныя, напісаныя аўтарамі дапаможніка, а таксама аўтэнтычныя, мінімальна адаптаваныя. Практыкаванні арыентаваны на выхад у маўленне, іх можна выконваць як у групе, так і ў парах. Дыялогі пасля праслухоўвання і чытання могуць быць разыграны студэнтамі. Так званае “ролевае пераказанне” спрыяе развіццю маўлення.

Дапаможнік з’яўляецца своеасаблівым даведнікам па фактах беларускай культуры, змяшчае інфармацыю аб рэаліях беларускага жыцця,

Навучанне аўдыяванню кітайскіх студэнтаў. Вопыт выкладання

гісторыі, геаграфіі, гарадах, вядомых беларускіх дзеячах палітыкі, спорту і культуры. Таксама прадастаўлена беларуская безэквівалентная лексіка: назвы беларускіх нацыянальных страў, тапонімы, гідронімы і інш. Форма дыялогаў робіць гэтыя факты лёгка засваяльнымі, цікавымі, зразумелымі, блізкімі навучэнцам. Аўтары дапаможніка ўлічваюць узроставыя і нацыянальныя інтарэсы кітайскіх студэнтаў.

Аўтары падручніка “Беларуская мова. Аўдыяванне” выкарыстоўваюць яшчэ адзін сучасны рэсурс для аўдыявання – музычны відэакліп. Прагляд відэакліпаў стаў моднай тэндэнцыяй у жыцці студэнта, абмеркаванне відэакліпаў – гэта цікавы і займальны працэс культурнага ўзаемаабмену як спосабу мыслення слухачоў, разумення іх музычных зацікаўленняў, маральных устаноў, успрымання жыцця як такога. Песня сама па сабе – унікальны матэрыял, бо садзейнічае эмацыйнаму ўспрыманню, мае лінгвакраіназнаўчы падтэкст, здымае фанетычныя, лексічныя цяжкасці, служыць матэрыялам для чытання, а затым для выканання. Пасля прагляду відэаматэрыялу выхад у камунікацыю аказваецца больш плённым, студэнтам прапануюцца пытанні, звязаныя не толькі з сюжэтам і разуменнем лексікі, але і больш шырокія, дыскусійныя.

Суправаджэнне дапаможніка аўдыя- і відэазапісамі пашырае магчымасці яго выкарыстання па-за беларускім моўным асяроддзем, без выклад-

чыка – носьбіта беларускай мовы – на ўсіх этапах навучання: ад засваення беларускіх гукаў і інтанацыі, да асэнсаванага ўспрымання дыялагічнага і маналагічнага выказвання. Паколькі падручнік насычаны рознымі навучальнымі матэрыяламі, пры недахопе часу на аўдыторных занятках студэнты могуць выконваць заданні самастойна. Дапаможнік можа быць выкарыстаны як у аўдыторнай, так і пазааўдыторнай працы.

Аўтары ўпэўненыя, што выкарыстанне падручніка “Беларуская мова. Аўдыяванне” дапаможа выкладчыку зрабіць заняткі больш цікавымі і эфектыўнымі.

References

- Родина Марина. 2019. *Особенности обучения аудированию в китайской аудитории*. В: *Актуальные проблемы обучения иностранных граждан в системе довузовского образования. Сборник статей*. Редкол.: В. М. Молофеев (отв. ред.) и др. Выпуск 1. Минск: БГУ. 73–79 [Rodina Marina. 2019. *Osobennosti obučeniya audirovaniju v kitajskoj auditorii*. V: *Aktual'nye problemy obučeniya inostrannyx graždan v sisteme dovuzovskogo obrazovanija. Sbornik statej*. Redkol.: V. M. Molofeev (otv. red.) i dr. Vypusk 1. Minsk: BGU. 73–79].
- Тань Яньцзе. 2017. *Этнопсихологические особенности обучения китайских учащихся*. “Молодой ученый” 17: 288–291 [Tan' Jan'ce. 2017. *Ėtnopsixologiġeskie osobennosti obučeniya kitajskix uĉaščixsja*. “Molodoj uĉenyj” 17: 288–291].